

Джерела та література

1. Боплан Г. Опис України. – Львів: Каменярь, 1990. – 301 с.
2. Кузь В.Г., Руденко О.Д., Губко О.Т. Українська козацька педагогіка і духовність. – К.: Слово, 1995. – 116 с.
3. Мюллер Й. Історична дисертація про козаків //Всесвіт, 1988. – №6. – С.131-137.
4. Приступа Є.Н. Народна фізична культура українців. – Львів: УСА, 1995. – 254 с.
5. Січинський В. Чужинці про Україну. – К.: Довіра, 1992. – 256 с.
6. Франчук І. Як воювали запорожці. – К.: Основа, 1917. – 130 с.
7. Яворницький Д.І. Історія запорізьких козаків. – У 3 т. – Т.1. – К.: Наукова думка, 1990. – 580 с.

УДК: 93 (477)

О.В. Крупка

ПРИСЯГА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ КИЇВЩИНИ І ВОЛИНИ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XVI – ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ XVII СТ.

Стаття присвячена висвітленню ролі і місця інституту присяги у литовсько-руському кримінальному праві та кримінальному судочинстві Київщини і Волині у другій половині XVI – першій половині XVII ст.

Ключові слова: присяга, кримінальне право, кримінальне судочинство, земський суд, гродський суд.

Стаття посвящена отображению роли и места института присяги в литовско-русском криминальном праве и криминальном судопроизводстве Киевщины и Волыни во второй половине XVI – первой половине XVII ст.

Ключевые слова: присяга, криминальное право, криминальное судопроизводство, земский суд, гродский суд.

The article is devoted to the role of the institute oath of lithuanian-ruthenian criminal law and criminal procedure Kyiv and Volyn in the second half of the XVI to the first half of the XVII century.

Key words: oath, criminal law, criminal procedure, zemskij court, grodskij court.

Українське право і судочинство литовсько-руського періоду є важливою ланкою у розвитку української судово-правової культури. Перебуваючи на зламі Середніх віків та Нового часу, тогочасні право і суд поєднували у собі традицію та впливи модерної епохи, яка зароджувалася. У сфері теорії права та практичного судочинства продовжували існувати і реалізовуватися докази як правової, так і позаправової природи. До позаправових доказів, які суттєво позначилися на змісті правових норм та характері здійснення правосуддя належить присяга. Серед істориків права поширеною є думка про нерозмежованість литовсько-руського процесу на цивільний і кримінальний [10, с. 668; 6, с. 152]. Відтак інститут присяги застосовувався під час розгляду справ як цивільного, так і кримінального характеру. Предметом дослідження у даній статті є інститут присяги у кримінальному праві та кримінальному судочинстві Київщини і Волині у другій половині XVI – першій половині XVII ст. Реалізація процедури присягання реконструйована за чинним для українських земель Правобережжя законодавством – Статутом Великого князівства Литовського, Руського, Жомойтського 1566 року (далі – Статут ВКЛРЖ) та практичною діяльністю гродських і земських судів Київського та Волинського воєводств.

Окремі аспекти реалізації процедури присягання у кримінальному процесі на українських землях досліджували Г. Демченко [4], М. Максимейко [9], А. Гурбик [3-4]. О. Пятяка розглядає процедуру присягання у кримінальному справах українських воєводств Речі Посполитої у контексті функціонування інституту свідків, що мало важливе значення у вирішенні справи й оголошення вироку [11]. С. Ковальова називає присягу своєрідним різновидом ордалій – «суду Божого», до якої вдавалися за відсутності або недостатності основних речових доказів [6, с. 174]. Н. Старченко аналізує інститут присяги через призму ефективності судочинства на Волині у кінці XVI ст., зокрема як дієвий спосіб підштовхнути сторони процесу до залагодження конфлікту поза судом [15, с. 9].

У Статуті ВКЛРЖ 1566 р. присяга згадується у 11-14 розділах, які містять норми кримінального та кримінально-процесуального права. У них обумовлюється проведення процедури присягання у контексті реалізації кримінального судочинства. У розділ 11 під назвою «Про гвалти і про головизни

шляхетські» у 2 артикулі присягу названо одним із видів доказів у кримінальних справах поряд із власним зізнанням, показаннями свідків, свідченнями возних, записами у в'язничих книгах, слідами від побоїв або ран [14, с. 168-169]. У артикулі 17 розділу 14 «Шкоди, про які потерпілий під присягою заявить, мають бути сплачені з дому того злодія» зазначається, що перевага у справі надається особі, яка раніше не була під підозрою, з незаплямованою репутацією. Саме на таких шляхтичів розповсюджувалася привілейована процедура очисної присяги: складання присяги наданими свідками та персонально стороною прирівнювалося до спростування звинувачення і призводило до виправдовування судом – «тот человек, яко будучи неподозренный, близший будет самотреть з суседы себе равными, также людьми добрыми и неподозренными, отприсегнутисе, а суд ему того маеть допустити» [14, с. 197]. Артикул 18 того ж розділу виокремлює умови, за яких шляхтич, обвинувачений у злочинстві, міг очиститися присягою. Лише у четверте звинувачена особа повинна була стати перед судом і, у випадку доведення її провини, отримати покарання [14, с. 198].

Від складання присяги залежала доля і навіть життя шляхтича. У важких кримінальних справах присягання дорівнювало виправданню, а, отже, збереженню життя підозрюваного. Якщо лице – вкрадені речі, було знайдено у домі чоловіка «неподозренного» і лежало не приховано, тоді йому і його родині достатньо було відприсягнутися від злочину, і він вважався невинуватим (р. 14, арт. 12). Законодавство покладало відповідальність за покарання слуг, які вчинили розбій чи вбивство, на їх господарів. При цьому пан сплачував головщизну та компенсував інші збитки суду та потерпілій стороні. Після сплати всіх штрафів шляхтич мусив скласти присягу про те, що слуга діяв на свій розсуд, а не за його намовою. Якщо він відмовлявся у такий спосіб засвідчувати свою непричетність до вчиненого злочину, тоді провина падала на нього і він підпадав на кару смерті «яко кгвалтовник и мужебойца» (р. 11, арт. 30) [12, с. 338].

Присяга у кримінальному судочинстві розглядалася як один із провідних доказів у справі [10, с. 669]. Виголошена у судовій установі присяга прирівнювалася до повноцінної доказової бази і фактично замінювала процес розслідування та доведення. В артикулі 29 розділу 13 Статуту 1566 р. ідеться про спосіб доведення провини та міру покарання у справах про викрадення чи виведення підданих селян і дворових слуг. Особа, яка затримувала підозрюваного у злочинстві і доправляла його до суду, повинна була «на него доводити або присягу учинити» [12, с. 340]. Саме після і на підставі проведення цих процедур суд приймав рішення: організатор утечі оголошувався злочинцем і карався згідно норм кодексу, а челядь поверталася законному власнику. Якщо потерпіла від нападу жінка перед трьома свідками «знак гвалту оказала», а потім присягнула, що знає особу гвалтівника, «тогда таковой мает быти каран горлом» (р. 11, арт. 8) [11, с. 23].

Конституція вального сейму 1578 р., серед іншого, передбачала впорядкування процедури судочинства щодо повернення селян-утікачів Київського, Волинського та Брацлавського воєводств. Зокрема, пункт 53 дозволяв розглядати такі справи не лише у земських судах, що було визначено нормами Статуту ВКЛРЖ 1566 р., а й у гродських, юрисдикція яких мала виразний кримінальний характер [12, с. 341]. Подібні зміни законодавчих норм і судових процедур стали наслідком тенденції до криміналізації злочинів, спрямованих проти прав власності. Разом із тим тривало реформування судово-правової системи, орієнтоване на підвищення якості місцевого судочинства.

Процедурні нововведення стосувалися і порядку складання присяг у справі про селян-утікачів. Так, відповідач, який заперечував присутність у своїх володіннях втікачів, на підтвердження власної позиції повинен був скласти присягу. Якщо позвана сторона відмовлялася від складання присяги, позивач зобов'язувався присягнути для підтвердження збитків від утечі підданих. В обох випадках присяга відігравала вирішальну роль у здійсненні правосуддя: у першому – з особи знімалася підозра у переховуванні селян, у другому – після присяги позивача впродовж двох тижнів староста повинен був провести езекуцію, тобто виконати рішення суду, повернути втікачів власнику [12, с. 341]. Пункт 54 сеймової конституції 1578 р. регламентував здійснення правосуддя щодо селян-утікачів між різними українськими воєводствами, що до 1569 р. належали до Великого князівства Литовського та Польського королівства. Необхідною умовою повернення підданих до їх власників у випадку, якщо їх виявили у сусідньому воєводстві, було виголошення присяги у виконанні позивача, якою він підтверджував право власності на особу втікача та засвідчував, що позов був доставлений до маєтку відповідача вчасно. Одразу після складання присяги позивач перемагав у справі, а, отже, «звинувачений повертав селянина, про якого йшов судовий спір, або сплачував за нього відповідно такси, вказаної у позові» [12, с. 342].

Пункт 47 конституції коронаційного сейму 1588 р. визначав порядок порушення кримінальної справи за скоєння грабунків або розбоїв на дорозі (правова норма була спрямована проти руху

опришків у Руському воєводстві). Власник підданого, на якого впала підозра у вчиненні злочинства, мав згідно позову забезпечити присутність оскаржуваного перед гродським судом на других «скаргових» рочках. Розгляд справи можна було відтермінувати, якщо власник не отримував позов особисто; для підтвердження цієї обставини він і мав присягнути [12, с. 79]. Очисну присягу мав скласти також власник селян-утікачів з Руського та Подільського воєводств, у якій засвідчував свою непричетність до організації втечі, або підтверджував той факт, що відповідний позов до гродського суду не застав його у мастку [12, с. 344].

Досить характерною для практичного судочинства була ситуація, яка виникла 1593 р. у стосунках між князем Яхимом Корецьким та київським воєводою князем Костянтином Острозьким. Корецький позивався до луцького гродського суду у справі про втечу до мастків воєводи його селян, вимагаючи їх повернення. Острозький на ці звинувачення відгукнувся листом, у якому пообіцяв повернути всіх підданих Корецького згідно складеного у позові списку. У листі також зазначалося, що його урядники підтвердять присягою відсутність у землях воєводи окремої групи селян-втікачів; якщо ж вони «присягнути не хотели», воєвода зобов'язувався заплатити за кожного невиданого підданого по сто коп грошей литовських. Зрештою, як випливає із звіту возного Андрія Храновського 1 листопада 1593 р., Острозький видав лише частину втікачів, щодо інших, то урядники не підтвердили присягою відсутність їх у мастку, а князь не заплатив Корецькому грошову компенсацію. Відтак позивач через возного інформує суд про обставини справи та нагадує, що такими діями воєвода київський не виконав умови листу, а, отже, потрапив під дію штрафних санкцій – «в заруки и вь шкоды попаль» [12, с. 101].

Присяга складалася на підтвердження втечі селян на землі іншого феодала. Кременецький земський суддя Антоній Яловицький ще у 1585 р. позивав Андрія Фірлея про повернення його селян, які втекли у володіння краківського воєводи у Кременецькому повіті. На засіданні місцевого гродського суду Яловицький підтвердив присягою, що селяни-втікачі справді належали до його мастків. Рішення суду було не на користь позивача: Фірлей, який не з'явився до суду мав сплатити штраф у розмірі 12 сот коп грошей. Однак цей декрет тоді так і не було виконано, аж 16 червня 1588 р. з'явився лист короля Сигізмунда III, у якому кременецький староста Януш Збараський зобов'язувався виконати рішення суду першої інстанції і, нарешті, стягнути штраф із Фірлея [12, с. 80-81].

Важливу роль в організації судового процесу та під час проведення слідчих дій відігравав возний. Саме цей судовий урядник повідомляв суду результати проведеної слідчо-пошукової роботи, зокрема про опитування свідків, про дотримання відповідної правової процедури під час пошуку речових доказів та про складання присяги свідками та іншими учасниками судового процесу. Як дізнаємося зі свідчення возного, 22 квітня 1580 р. луцький староста О. Семашко заарештував Данила Лавріновича та конфіскував товар, який той перевозив «до волох». На ковельського міщанина впала підозра у підпалі Губинського мастку. Данило, захищаючи себе від звинувачення у скоєнні важкого злочину, «отвелся присягами и волными есть з декрету» [16, с. 179]. Як наслідок, молодий Лаврінович вийшов на свободу, а староста пообіцяв повернути вилучений товар.

31 березня 1587 р. завершилося слідство у справі за позовом холмського єврея Мордухая, у якому Ян Циганок, Собко Високий та інші особи звинувачувалися у крадіжках товарів під час володимирських ярмарків. Своє повідомлення у суді позивач підкріпив присягою – «присягою телесною...поконал» [16, с. 212] Мордухай склав присягу та власноруч підписав її текст у присутності возного М. Дегтевського. На підставі поданого позову володимирський гродський суд розпочав розгляд цієї справи, яка, зрештою, завершилася підтвердженням винуватості Циганка та його подільників та засудженням злочинців до смертної кари.

Згідно норм процесуального права присягу виголошували як безпосередні учасники процесу, так і надані ними свідки [10, с. 669]. 9 червня 1592 р. у луцькому гродському суді розглядалася скарга Семена Круневича на Вацлава Кривковського, слуги якого звинувачувалися у нападі на човни із сіллю, здійснений на переправі через р. Стир, пораненні шаблею тивуна Гнідави, знищенні човнів. Возний Матис Славогурський перед судом засвідчив зізнання свідків цієї пригоди – пінських міщан – «под присягою божою... одностайне голосом поведили тыми словы» [16, с. 223]. Свідками у цій справі також виступили шляхтичі Жидачівського повіту, які теж дали свідчення на користь сторони звинувачення під присягою.

Інститут присягання був складовою процедури шкрутинії – проведення досудового слідства у виконанні місцевих урядників чи уповноважених центральними органами влади осіб [8; 15]. Проведення слідства передбачало допитування свідків. Перед виголошенням повідомлень свідки складали присягу – «Микита Тихон присягнувши сознал», «под присягою сознал» [5, арк. 7-7 зв.].

У кримінальному процесі присяга використовувалася обома сторонами: як позивачем, так і відповідачем. Звинувачення набирало юридичної сили і суспільного значення після того, як воно було освячене та закріплене присягою позивача. Це розуміли всі учасники процесу. Звинувачення не підкріплене присягою переважно не сприймалося судом і самими учасниками процесу як достатня підстава для початку легітимного судового процесу. Прагнучи відтягнути розгляд справи, сторона, яка захищалася, часто вимагала підтвердити зміст звинувачення присягою. Так, у житомирському гродському суді 22 квітня 1583 р. звинувачений у крадіжці сіна Гораїн Каздаутович вимагав від позивача Станіслава Кошковського, щоби той «поприсегнеть водлугь права, яко шкода масть оть мене» [1, с. 49]. Однак у той же день відбулася приватна зустріч сторін, на якій Каздаутович просив Кошковського не свідчити під присягою, запевняючи, що компенсує завдану шкоду за сіно у розмірі 2 кіп та заплатить судову вину. Очевидно, відповідач усвідомив безперспективність цієї справи. Тому, щоби уникнути публічного вироку і громадського розголосу, виявив готовність до мирової угоди. Очисну присягу складали і підозрювані у скоєнні злочину. 23 лютого 1593 р. кременецький земський суд відтермінував приведення до присяги Станіслава Негоцького, якого звинувачували у крадіжці речей Мартина Блендовського [7, с. 97].

Присяга у кримінальному процесі була передумовою свідчень щодо причетності у вчиненні злочину. 13 серпня 1609 р. декретом кременецького гродського суду було визнано винним та засуджено до смертної кари селянина Кузьму за організацію втечі кількох сімей підданих Андрія Ярмолинського до маєтків панів Сенют у с. Погорільці. Односельці звинуваченого, піддані дідича Ярмолинського, Васко Ковалевський, Дацко і Омелян заявили про готовність під присягою підтвердити, що саме Кузьма та його батько «тых подданных... з жонами, з детми и маестностями их выкрали и выкотили...». Проте сам підозрюваний «поприсегат себе не допустил» і добровільно зізнався у скоєному «злomu учинку» [12, с. 145-146]. Варто відзначити, що свідки злочину і учасники пошуку втікачів, самі звертаються до суду з проханням надати можливість скласти текст присяги (роту) і засвідчити його у присутності возного – «о написане роты и о придане возного для поприсяженя того злочинци просили» [12, с. 146]. Процедура розслідування і пошук доказів у справі передбачали заслуховування повідомлень свідків і учасників погоні за втікачами. Тож присягання у цій кримінальній справі розглядалося судом і сторонами як вирішальний етап у проведенні слідчих дій та засвідчення винуватості підозрюваної особи.

Як зазначав дослідник українського права Я. Падох, на процесових нормах сильно позначилася станова нерівність і службова залежність сторін [10, с. 668]. Разом із тим процедура присягання у кримінальних справах практично не обмежувалася соціальними, становими рамками. Під час судового розгляду та слідства на підтвердження свідчень присяги складали представники різних соціальних груп та станів українського суспільства. 26 серпня 1594 р. міщанин Максим Сидельник складав присягу на вимогу луцького гродського суду на підтвердження своєї скарги про пограбування з боку слуг шляхтича А. Колмовського [17, арк. 1-2].

Практика застосування земського права дає приклади складання присяг підданими феодалів. У 1644 р. до Головного Люблінського Трибуналу надійшла скарга від вйта, бояр і підданих-«роботных» громади с. Суходол Володимирського повіту, яке належало до власності коронної конюшої княгині Євгенії Вишневецької, на дії слуг і солдатів мазовецького воєводи Станіслава Варшицького. Піддані воєводи були звинувачувалися у тому, що 23 лютого 1643 р. увійшли до Суходол і незаконно стягнули з місцевого населення стаційний податок. Відбирання стацій відбулося практично у вигляді грабунку, як ідеться у позові: «побране и квалтовное вытягнене и вытиснене розныхь стаии, збожа, леггумин и побране розныхь спрятовь, одежи, статковь, пив и велю неслушныхь безправныхь кгвалтовныхь виктуалиа» [12, с. 315]. Потерпілі від беззаконня до скарги додали перелік збитків, завданих насильницьким відбиранням стацій. На підтвердження зазначеного «реестру помененыхь шкодь» суходольці склали присягу у володимирському гродському суді [12, с. 316]. Цікаво, що у реляції генерального возного Теодора Саковича, який і доправив позов до маєтку Варшицького у Мінську, згадується «жалоба правна» мешканців Суходол і протестація княгині. Таким чином, і впливова магнатка та її піддані рівною мірою використовують законні можливості для захисту своїх, порушених матеріальних прав.

20 серпня 1632 р. Головний каптуровий суд Волинського воєводства прийняв рішення у справі про спалення двору Андрія Линевського у с. Воротові, що належало до володінь Андрія Фірлея. Позивач у скарзі до суду вищої інстанції звинувачує підданих Фірлея у навмисному підпалі своєї власності та оцінює збитки від пожежі у 600 польських золотих. Після контрверсій-суперечок сторін каптуровий суд зобов'язав Линевського доправити підозрюваних у скоєнні злочину до суду, а самих

селян-хлопів присягнути у тому, що «не за причиною и недбальствомъ домъ згорел, але казуи фортуито (з латинської – випадково. – *О. К.*)». Оскільки вказану присягу піддані Фірлея склали, то суд визнав їх невинуватими – «оньихъ от тое справи волными чинить» [12, с. 242]. Досить широке застосування підтверджувальних присяг у правовій практиці Київщини і Волині у першій половині XVII ст. свідчить про дієздатність різних груп українського суспільства, їх не лише декларовану, а й реальну залученість у судовий контекст, їх справді помітну і далеко не маргінальну роль у соціально-економічних, суспільно-правових процесах.

Присягу приймали як на вимогу судів повітового рівня, так і суду вищої апеляційної інстанції. У кременецьких земських книгах від 20 листопада 1598 р. міститься запис про призначення часу прийняття присяги згідно декрету Трибуналу в справі між Демяном Андрузьким та Михайлом Красвським [7, с. 203]. 30 березня 1605 р. возний Павло Суховульський доповів у житомирському гроді, що на підставі рішення Головного Трибуналу він доправив повторний позов про виклик до суду у якості свідка мешканця села Дідовець Харка у справі про пограбування маєтку його господаря Фрідріха Тишкевича [1, с. 97]. Головний Трибунал зобов'язав у 1616 р. Філона Гулевича «присегу виконати» на рочках київського гродського суду, тим самим підтвердити інформацію, викладену у скарзі про те, що його 11 селян з маєтку Радошин Луцького повіту втекли до села Борщева Житомирського повіту, до маєтку панів Стрибилів. Однак брати Стрибилі на засіданні суду у Житомирі 14 грудня 1616 р., «оказавши хут и зычливост приятелскую, не допускаючи ... до присеги», видали втікачів позивачу [12, с. 160]. Справу було полагоджено у мирний спосіб, але із дотриманням усіх необхідних правових процедур. Прикметно, що за час, який минув від утечі, троє з одинадцяти зазначених Гулевичем селян померли, не залишивши після себе ані дітей, ані майна. Гродський суд постановив, аби Стрибилі підтвердили присягою факт смерті підданих.

У судах інших українських воєводств Речі Посполитої теж використовувалася присяга як підтвердження правдивості свідчень чи зізнань під час розгляду кримінальних справ. Так, у сяноцькому гродському суді Руського воєводства 5 червня 1600 р. Демко Хмелінський «добровільно зізнав під присягою» про підпал гумна (току) у маєтку пана Івана Устрицького селянином Сидором Гусаком. У своєму зізнанні, яке відбулося у присутності возного, Хмелінський, зокрема, зазначив, що «все вищесказане є правдою..., бо то не за наклепом ані з боязні або неприязні якоїсь супроти того Сидора, але правдиво свідчить, як це діялося, будучи цього добре свідомим і готовим на кожному кроці про це згаданому Сидору довести...» [12, с. 122]. В ухвалі сяноцької шляхти від 15 січня 1647 р. про посилення боротьби з опришками йдеться про відшкодування збитків під присягою у випадку, якщо суд встановить невинуватість затриманої особи, та про присягання позваної сторони при «шести мужах від громади», які можуть засвідчити, що нічого про переслідуваного не знають, що його у селі немає [12, с. 331]. Вінницький гродський суд 16 травня 1644 р. вимагав у своєму рішенні скласти присягу позваною стороною, а нею виступали князі Стефан і Миколай Святополк-Четвертинські, для підтвердження того, що чужі селяни-втікачі в їхніх маєтках не перебувають, а судовий позов згідно скарги Яна Замойського, власника селян, не був їм вручений особисто [12, с. 319-320].

Отже, присяга у литовсько-руському законодавстві, представленому Статутом ВКЛРЖ 1566 р., була досить розробленим у теоретичному плані концептом, який узагальнював різноманітну судову практику та чітко окреслював сфери застосування позаправових доказів у судочинстві. Присяга впродовж другої половини XVI – першої половини XVII ст. продовжувала використовуватися як позаправовий доказ у кримінальному процесі, залишаючись реальним механізмом правосуддя. Інститут присяги у литовсько-руському праві і судочинстві розвивався разом із цариною привілеїв та судово-правових імунітетів дієздатних верств населення, передусім шляхти, як засадничо вільного і самодіяльного стану. Разом із тим, до процедури присягання вдавалися або допускалися різні верстви населення, які в такий спосіб, не лише захищали свої корпоративні інтереси, а й маніфестували і частково реалізували свою соціальну правосуб'єктність. Практика застосування присяги у Київському і Волинському воєводствах засвідчує тенденцію до криміналізації правових норм та залучення до кримінального процесу справ, що стосувались порушення прав власності (втечі селян-підданих). Присяга як середньовічний ритуал продовжувала існувати в реаліях ранньомодерного українського соціуму, засвідчуючи, тим самим, незмінність традиційного культурного базису українського суспільства, силу і впливовість феодальних правових інститутів.

Джерела та література

1. Актова книга Житомирського міського уряду кінця XVI ст. (1582 – 1588 pp.) / [Підготував до видання М. К. Бойчук]. – К.: Наукова думка, 1965. – 191 с.

2. Гурбик А. О. Правові уявлення та народна правосвідомість / А. О. Гурбик // Українське суспільство на зламі середньовіччя та нового часу : нариси з історії ментальності та національної свідомості. – К., 2001. – С. 57–70.
3. Гурбик А. О. Місцеве самоврядування в суспільній свідомості і практиці / А. О. Гурбик // Українське суспільство на зламі середньовіччя та нового часу : нариси з історії ментальності та національної свідомості. – К., 2001. – С. 250–277.
4. Демченко Г. Наказание по Литовскому Статуту в его трех редакциях / Демченко Г. – К., 1894. – Ч.1. – 273 с.
5. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ф. 61, № 866.
6. Ковальова С. Г. Судоустрій і судочинство на Українських землях Великого князівства Литовського: Монографія / Ковальова С. Г. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – 200 с.
7. Кременецький земський суд. Описи актових книг. Книги 1–11 (1568–1598 рр.) / [під загальною редакцією І. Бутича]. – К.: ЦДІА УРСР, 1959. – Вип. 1. – 1959. – 256 с.
8. Крупка О. В. Особливості процесуальної практики земського суду на Правобережній Україні у другій половині XVI ст. / О. В. Крупка // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. [Збірник наукових праць]. – Рівне, 2005. – Вип. 6. – С. 9-17.
9. Максимейко Н.А. Источники уголовных законов Литовского Статута / Максимейко Н. А. – К., 1894. – 184 с.
10. Падох Я. Історія українського судівництва / Я. Падох // Енциклопедія українознавства. [Загальна частина]. – К., 1995. – Т. 2. – 1995. – С. 665–670.
11. Патяка О. О. Система доказів у гродському суді на українських землях у другій половині XVI – першій половині XVII ст. / О. О. Патяка // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. [Збірник наукових праць] – 2002. – № 2. – С. 21–24.
12. Селянський Рух на Україні 1569 – 1647 рр. [Збірник документів і матеріалів]. – К.: Наукова думка, 1993. – 534 с.
13. Статут Великого князівства Литовського 1566 года // Временник Московского общества истории и древностей российских. – 1855. – Кн. 23. – 1855. – 240+75 с.
14. Статути Великого князівства Литовського. У 3-х томах. / [За ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова]. – Одеса, 2003. – Т. 2. (Статут ВКЛ 1566). – 2003. – 560 с.
15. Старченко Н. П. Про ефективність судочинства на Волині (на прикладі роботи Луцького гродського суду 1598 і 1600 р.) / Н. П. Старченко // Український історичний журнал. – 2011. – № 5. – С. 4–27.
16. Торгівля на Україні XIV – середина XVII ст.: Волинь і Наддніпрянщина. – К.: Наукова думка, 1990. – 408 с.
17. Центральний державний історичний архів України (Львів), ф. 129, од. зб. 122.

УДК 314:930:[173.1](477)«175»

В.А Дмитренко

ДЕМОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ СІМ'Ї У КУЛЬТУРІ РАНЬОМОДЕРНОГО УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА СЕРЕДИНИ XVIII СТОЛІТТЯ

У статті проаналізовано функціонування інститутів родини і шлюбу у культурі ранньомодерного соціуму на прикладі сімей парафіяльних священників сотенних містечок Полтавської протопопії за даними сповідних розписів.

Ключові слова: сповідні розписи, священник, шлюб, сім'я.

В статье проанализировано функционирование институтов семьи и брака в культуре раннемодерного социума на примере семей приходских священников сотенных городков Полтавской протопопии по материалам исповедных росписей.

Ключевые слова: исповедные росписи, священник, брак, семья.

In the article endeavour analysis the basic historical-demography indices in environment paraxial cleric on the materials church's registration.

Key words: church's registration, paraxial cleric family.